

De illusie van seksneutrale belastingwetgeving

Mr. H. Snijders-Borst

Belastinginspecteur en publicist op het gebied van fiscaal recht en feminisme. *Adres:* Schiefbaanstraat 25, 2596 RC Den Haag, tel. 070-657188.

Samenvatting

Uitgangspunt is dat belastingpolitiek kan worden opgevat als bedoelde of onbedoelde handhaving van de macht van mannen. Dit manifesteert zich met name in een verstoring van allocatie van betaalde en onbetaalde arbeid alsmede van ingehuurde dienstverlening en onbetaalde dienstverlening binnen het gezinsverband. Gepoogd wordt om enerzijds de partijdigheid van belastingpolitiek aan te tonen door een analyse van hoofdtendenties daarvan en anderzijds belastingvereenvoudiging in te passen in het kader van seksneutraliteit. Dit laatste kan onder de huidige omstandigheden niets anders zijn dan een utopische exercitie.

Mannelijke heerszucht en zijn grenzen

'Belastingen maken de maatschappij' is een oud en redelijk waarheidsgetrouw adagium. Vanwege zijn effectiviteit wordt al snel naar het belastinginstrument gegrepen om bepaalde doeleinden te verwezenlijken. Tot nu toe zijn de belastingwetten door mannen gemaakt. Maar wie in dat feit aanleiding zou vinden voor de verwachting dat de maatschappij geheel aan mannenwensen beantwoordt, komt toch bedrogen uit. De reden is niet alleen dat mannen nogal eens misrekenen. Een veel belangrijker reden is dat er in ieders borst twee zielen huizen: heerszucht en hang naar zelfrespect.

De hang naar zelfrespect brengt mee dat heerszucht niet ongebreideld op anderen kan worden uitgevierd. 'Wat Gij niet wilt dat U geschiedt, doe dat ook aan een ander niet', luidt de gulden regel. De gulden regel stelt perk aan de heerszucht van een ieder op straffe van verlies van zelfrespect. Helaas verhindert de hang naar zelfrespect niet dat de keuze wie men aanmerkt als een ander die gelijk aan zichzelf moet worden behandeld, willekeurig

uitvalt. Sommige mensen zien alleen hun voorgangers en opvolgers als gelijke anderen. Rassen, kasten en klassen zorgen ervoor dat zeer grote groepen mensen niet als 'anderen' worden aangemerkt. Er zijn heel wat mensen die hun huisdier eerder als een gelijkwaardige ander beschouwen dan een mens op een ander continent. Er zijn zelfs mensen die kans zien een mens die tegenover hen zit, niet als mens te zien en een vrucht binnen in haar schoot ter grootte van een wesp wel als mens. In al deze gevallen wordt heerszucht niet in toom gehouden door hang naar zelfrespect.

Homo sapiens is een soort met geslachtelijke voortplanting. De sterke paringsdrift van de man en zijn wens stellige zekerheid te hebben over het vaderschap zijn factoren die de heerszucht tegenover de eigen vrouw(en) aanwakkeren. Het moeilijke moederschap van de vrouw maakt enerzijds dat zij betrekkelijk weerloos is, ook tegenover de eigen man, en anderzijds dat het mannen zwaar valt haar als gelijke andere te zien. De laatste tientallen jaren hebben vrouwen, althans in Nederland, volledig greep gekregen op hun voortplanting. Dat heeft hun de gelegenheid gegeven zich zeer nadrukkelijk als mensen te presenteren.

Gelijke behandeling van mannen en vrouwen is niet meer dan een eis van simpele democratie. Sinds vrouwen ontslagen zijn van ongebreidelde voortplanting is het niet langer mogelijk vrouwen botweg niet als mensen, niet als gelijke anderen te behandelen. Voor het gros van de mannen is openlijke discriminatie van vrouwen tegenwoordig onvermijdbaar met hun gevoel van eigenwaarde.

Recht is de in wetten verankerde macht van de sterksten; van mannen dus. Gelijke wettelijke behandeling van mannen en vrouwen heeft de laatste jaren geleid tot uitbanning van naar sekse discrimi-

nerende termen. Maar daar is het bij gebleven. Het recht is nog altijd gedefinieerd vanuit eenzijdig mannelijk standpunt. Daardoor maakt het recht vaak een vaag mallotige indruk. Alsof je naar een schoenwinkelatalage kijkt met louter paren van twee linker of twee rechter schoenen.

Gelijke behandeling van mannen en vrouwen is een mooi iets. Maar als alle mannen en vrouwen op het Procrustes-bed van de gelijkheid gelegd en de kleine verschillen er even afgehakt zouden worden, zou er over een kleine eeuw geen mensheid meer zijn. De verschillen zijn zeer wezenlijk en functioneel. Wat minder of zelfs in het geheel niet wezenlijk en functioneel is, is de benadering van de maatschappij en al haar problemen louter en alleen uit mannelijk oogpunt onder gelijktijdige verwaarlozing van de facetten die juist voor vrouwen van belang zijn. De stroming die ervoor ijvert vrouwenactiviteiten, -standpunten en -deugden gelijk gewicht toe te kennen als mannenactiviteiten, -standpunten en -deugden, heeft de naam 'feminisme' gekregen. Gelijke behandeling is een kwestie van democratie; feminisme van *wetenschappelijkheid*. Zo tracht het feminisme de inefficiëntie van ongelijke behandeling objectief vast te stellen.

Belastingen maken de maatschappij. Tot nu toe hebben mannen de belastingwetten gemaakt. De vrouwenbeweging heeft bij de mannen de hang naar zelfrespect versterkt. Dat heeft niet meer opgeleverd dan gelijke fiscale behandeling op papier onder gelijktijdige aanscherping van de fiscaliteit als instrument van mannenmacht. Gelukkig is het discriminatieverwijt niet het enige verwijt dat doel treft. Gerechvaardigde verwijten van onwetenschappelijkheid en machtsmisbruik zijn ook heel kwetsend voor het gevoel van eigenwaarde. Zo hoopt de vrouwenbeweging de fiscale wetgever ooit nog eens tot fatsoen te schoppen.

Het belastinginstrument

Op welke manieren speelt het belastinginstrument nu een rol bij het handhaven van de macht van mannen? Tegen de tijd dat de maatschappij zo ver was ontwikkeld dat de nationale belastingheffing een belangrijk middel voor de herverdeling van inkomen en een doeltreffend werktuig voor de arbeidsmarktpolitiek was geworden, had de voor in-

dustrialisering zo kenmerkende isolering van het gezin reeds plaats gevonden. De woonplaats van het jonge gezin was niet langer vlak in de buurt van de ouders, maar daar waar het werk van de man was. De vanzelfsprekende onderlinge verzorging en hulp van en door familieleden en buurtgenoten waren grotendeels weggevallen. Man en vrouw waren zodoende veel meer op elkaar aangewezen dan tevoren. De handelingsonbekwaamheid van de gehuwde vrouw en de maritale macht van de man waren van oudsher instrumenten geweest voor de uitoefening van macht van de man over de vrouw. Het isolement van het gezin versterkte de macht van de man, omdat het voor de vrouw moeilijker werd familieleden en jeugdbekenden te hulp te roepen bij echtelijke conflicten.

Terwijl in andere westerse landen het geboortencijfer na de industrialisering snel daalde – voornamelijk ten gevolge van het spectaculair groeiende abortus provocatus-cijfer –, de voorzieningen voor oppas van kleine kinderen als padderstoelen uit de grond schoten en de tijden van de scholen, die bij de invoering van de leerplicht werden geopend, vanzelfsprekend werden afgestemd op de meest gebruikelijke uren van de betaalde arbeid, bleef in Nederland het geboortencijfer hoog, schitterden de crèches door afwezigheid en bleven de tijden van de reeds op veel grotere schaal dan elders bestaande scholen – en dus ook die van de nieuw opgerichte scholen – afgestemd op de behoefte van agrarische gezinnen om gezamenlijk tussen de middag warm te eten. Van deze factoren is het geboortencijfer, dat tot 1970 in vergelijking met andere Westeuropese landen opvallend hoog is gebleven, de belangrijkste geweest om van Nederland te maken wat het zo lang is geweest: *huysvrouwenland* bij uitstek.

De belastingheffing greep aan bij de bestaande handelingsonbekwaamheid van de gehuwde vrouw. Haar man werd aangemerkt als belastingplichtig over haar vermogen en haar inkomen. Tot 1941 waren er verschillende tarieflijnen voor ieder kind meer dat ten laste kwam, maar de huwelijks staat van de vrouw maakte niet uit. Kennelijk werd de gehuwde vrouw niet beschouwd als een last; in tegenstelling tot de kinderen. In 1941 heeft de bezetter de Wet op de inkomstenbelasting 1914 vervangen door zijn Besluit op de inkomstenbelasting 1941. Kinderloze ongehuwden die minder dan vijf

jaar gehuwd waren geweest, kregen een sterk verhoogd belastingtarief. In en na de oorlog is de belastingdruk snel opgelopen. Van 1941 af is de belastingheffing dan ook een duidelijk als zodanig te onderkennen werktuig voor:

- de bevolkingspolitiek;
- de gezinspolitiek;
- de arbeidsmarktpolitiek;
- de inkomenspolitiek;
- de handhaving van de macht van mannen over vrouwen.

Uiteraard was de fiscaliteit niet het enige werktuig. Er bestonden nog vele andere, waaronder tot 1970 het feitelijke verbod op geboortenregeling. Maar ook talrijke andere zogenaamd gezinsbeschermende maatregelen, zoals het ontslag van vrouwen uit de overheidsdienst bij huwelijk, speelden een belangrijke rol. Weliswaar lijkt de opheffing van de handelingsonbekwaamheid van de gehuwde vrouw met ingang van 1957 een kentering in te luiden, maar schijn bedriegt. De maatschappij was zo ver ontwikkeld dat kapitaal als bron van inkomen minder belangrijk was geworden dan andere bronnen van inkomen. De invoering terzelfdertijd van de AOW met haar volledige ontrechting van de gehuwde vrouw is een teken dat met ingang van 1957 kapitaal als bron van inkomen door de sociale zekerheid was overvleugeld. Daarom stuitte het ongedaan maken van de onmondigheid van de gehuwde vrouw in het burgerlijk recht niet langer op overwegende bezwaren. Dezelfde doeleinden konden beter worden verwezenlijkt in het fiscale recht en in het – snel aan belang winnende – nieuwe sociale-zekerheidsrecht.

Voor het handhaven van de macht van mannen over vrouwen wordt het belastinginstrument op de volgende wijzen gehanteerd:

- zwaardere druk op ongehuwden of alleenstaanden dan op gehuwde mannen of alleenverdieners;
- uitschakeling van gehuwde vrouwen als belastingplichtigen met als gevolg dat hun inkomen bij hun man wordt belast tegen diens toptarief; óf
- indeling van gehuwde vrouwen in een extra verhoogd tarief; óf
- afhankelijkheid van de belastingdruk op de kostwinner van een eigen klein inkomen van de huishoudpartner;

- verstoring van de allocatie van arbeid, doordat onbetaalde arbeid belastingvrij blijft en dus verhoudingsgewijs een hogere opbrengst geeft dan betaalde arbeid;

- verstoring van de allocatie van arbeid, doordat de kosten van betaalde arbeid van anderen in eigen privé-sfeer niet aftrekbaar zijn.

De zwaardere druk op ongehuwden heeft in Nederland van 1941 tot 1973 het celibaat onaantrekkelijk en voor mannen het huwelijk aantrekkelijk gemaakt. De sinds 1973 redelijke druk op ongehuwden/alleenstaanden is in 1984 en 1985 wel verhoogd, maar niet zoveel dat het celibaat/alleenstaan in discredit is gekomen. De twee drukverhogingen voor gehuwde vrouwen hebben betaalde arbeid voor hen tot 1973, respectievelijk van 1973 tot 1984 onaantrekkelijk gemaakt. Vooral in de periode 1941 tot 1962 – toen een verlichting voor kleine arbeidsinkomens werd ingevoerd – was de belastingdruk op gehuwde vrouwen zeer zwaar. De invoering in 1984 van de afhankelijkheid van de belastingdruk op de kostwinner van eigen inkomen van de partner geeft sindsdien de kostwinner een direct belang bij afwezigheid van partnerinkomen. Zijn netto-inkomen blijft dan namelijk op peil, terwijl het daalt bij aanwezigheid van eigen inkomen van de partner. Hoewel het belang van elk van deze kwesties verbleekt bij dat van de twee volgende, demonstreert de invoering met ingang van 1984 en 1985 van soorten van afhankelijkheid toch de scherpte van het belastinginstrument. In de loop van 1984 verdwenen duizenden gehuwde vrouwen uit de betaalde arbeid, omdat de voor dat jaar geldende grens van f 5.026,- dreigde te worden overschreden. Eind 1984, begin 1985 zegden twaalfduizend vrouwen hun werk op, omdat hun man anders voor de loonbelasting tot augustus 1985 of later op zijn tariefverlichting als kostwinner zou moeten wachten. Het ware belang van het instrument van de belastingheffing ligt echter in de beide *verstoringen van de allocatie van de produktiefactor arbeid*, in het bijzonder in de cumulatie van beide verstoringen. Om deze verstoringen te kunnen bestuderen is het noodzakelijk de verschijnselen onbetaalde arbeid en gezinstegemoetkomingen onder de loupe te nemen.

Onbetaalde arbeid

Het heeft de mensheid heel wat tijd gekost om het gemak van geld te doorzien en geld als algemeen erkend en wettig ruilmiddel te gaan gebruiken. Tevoren werkten leden van een groep in beginsel alleen voor de eigen groep. Soms werd er aan andere groepen een schatting in natura betaald of er was ruilverkeer tussen de groepen. Soms vond het ruilverkeer plaats in de vorm van geritualiseerde uitwisseling van gastgeschenken over en weer. In die tijd kon men dus óf in het geheel niet van betaalde arbeid spreken óf uitsluitend voor zover op één of andere manier geproduceerd werd voor andere groepen. Eén van de functies van geld is de vergemakkelijking van het goederen- en dienstverkeer. Geld heeft een ongehoorde arbeidsspecialisatie mogelijk gemaakt, maar alleen in de betaalde arbeid. Naast de betaalde arbeid is altijd de onbetaalde arbeid blijven bestaan. Vroeger geschiedde die in groepsverband; later hoofdzakelijk in familie-en/of buurtverband; nog later in gezinsverband. Onbetaalde arbeid in de sfeer van de eigen leefeenheid is op het ogenblik in een land als Nederland nog altijd de belangrijkste tak van bedrijvigheid met het grootste aantal arbeidsuren per jaar en de belangrijkste bron van 'inkomen'. Hieruit volgt al dat 'onbetaalde arbeid' een misleidende term is. In ruil voor het verrichten van onbetaalde arbeid wordt immers levensonderhoud genoten en dat levensonderhoud is soms verre van karig.

Om een aantal redenen is het niet goed mogelijk de uren in de onbetaalde arbeid te *meten*. Ten eerste is het afbakenen van de onbetaalde arbeid ten opzichte van recreatie ondoenlijk. Is het drie maal per dag vegen van de stoep werk of een hobby? Of één keer werk en de andere twee keren hobby? Is het op bezoek gaan bij een klagende, oude moeder werk of sociaal verkeer? Is in een vakantiehuisje zitten met een stel kleine kinderen werken of vakantie houden? Ten tweede is het afbakenen van de onbetaalde arbeid van activiteiten die noch als arbeid noch als recreatie zijn aan te merken, netelig. De meeste mensen zullen adem halen niet als arbeid zien; wel het toedienen van zuurstof aan een ander of mond-op-mondbeademing. Niet het poetsen van de eigen tanden en het wassen van zichzelf en het eigen haar; wel het wassen van een ander en

het poetsen van tanden van een ander. Een ander een roman voorlezen is in het algemeen werk. Zelf de roman lezen meestal niet. Werk heeft de neiging van karakter te veranderen en zelfs geheel als zodanig te verdwijnen, wanneer iemand het voor zichzelf doet. Ten derde is het meten van aantallen uren onbetaalde arbeid teneinde die aantallen te vergelijken met aantallen uren betaalde arbeid weinig zinvol omdat de geregistreerde uren betaalde arbeid geen zuiver vergelijkingsmateriaal vormen. Het is nu eenmaal zo dat een aanzienlijk percentage van de aantallen uren betaalde arbeid die als zodanig worden geregistreerd óf in ledigheid worden doorgebracht óf met andere activiteiten dan waarvoor ze worden geregistreerd.

Aan onbetaalde arbeid wordt meestal de eis gesteld dat die nuttig moet zijn voor één of meer mensen om als arbeid te mogen gelden. Veel betaalde arbeid is echter onnut of van een twijfelachtig nut. Een bijzondere categorie betaalde arbeid is die arbeid waarbij vrijwel alleen sprake is van aanwezigheid en opletten, zoals in geval van een nachtportier, winkelier, telefonist(e) of receptionist(e) op uren dat er vrijwel niets gebeurt. Wanneer de criteria voor de arbeid van een nachtportier voor de arbeid van een jonge moeder worden gebezigd, werkt zij 168 uur per week.

Bij de vergelijking van uren onbetaalde arbeid en uren betaalde arbeid worden dus soms geheel *verschillende maatstaven* aangelegd. Een voorbeeld van betaalde arbeidsuren die voor andere activiteiten worden aangewend dan waarvoor ze geregistreerd staan, zijn de uren die tijdens het werk worden besteed aan sociale contacten. Er kan heel wat tijd opgaan aan sociale contacten vóórdat er sprake is van dagdieverij. Voor het zo goed mogelijk verrichten van de betaalde werkzaamheden is het immers dienstig aandacht te besteden aan anderen met wie men in werkverband te maken heeft of krijgt. Bij het meten van de uren onbetaalde arbeid in huis daarentegen worden de uren die thuis en elders aan het onderhouden van bestaande en het leggen van nieuwe sociale contacten worden besteed, niet als arbeid geregistreerd. Dit stemt te meer tot verbazing omdat de werkenden in de onbetaalde arbeid bij ziekte of afwezigheid doorgaans zijn aangewezen op (gedeeltelijke) vervanging op vrijwillige basis door familieleden, vriend(inn)en

en buren. Voor de onbetaald werkenden is het onderhouden van voldoende en voldoende nauwe sociale contacten dus meer nodig dan voor betaald werkenden en daarom ook eerder als arbeid te kwalificeren.

De gesignaleerde verschillen in metingen van uren betaalde arbeid (waarbij uiteraard de reistijd dient te worden opgeteld) en uren onbetaalde arbeid kunnen slechts worden vermeden door tegelijkertijd onderzoek te doen op beide arbeidsterreinen volgens één streng gestandaardiseerde methode. Totdat de uitkomst van dat onderzoek is gepubliceerd, zullen we het moeten stellen met de constatering dat van het totale aantal arbeidsuren in ons land een aanzienlijk percentage wordt doorgebracht in de onbetaalde arbeid in het verband van de *eigen leefeenheid*.

Door wie? Voor wie?

De ordening van de westerse maatschappijen, zoals die in de loop van de 19e en 20e eeuw is ontstaan, heeft een *arbeidsverdeling* per echtpaar aangebracht, waarbij de vrouw vrijwel alle onbetaalde arbeid voor haar rekening nam en de man vrijwel alle betaalde arbeid. Deze arbeidsverdeling is blijven bestaan totdat er een jaar of twintig geleden vraagtekens bij gezet gingen worden. Voor het eerst sinds er mensen op aarde waren, was het mogelijk zwangerschappen werkelijk afdoende te voorkomen. Deze volstrekt nieuwe, ja zelfs revolutionaire mogelijkheid bood vrouwen de kans hun eigen leven naar eigen inzicht in te richten. De gevolgen zijn geweest:

- een sterke daling van het geboortecijfer;
- een sterke daling van het huwelijkscijfer;
- een sterke toename van het percentage gehuwde vrouwen dat betaalde arbeid verricht;
- een geleidelijke ontkoppeling van het vrouw zijn en de 'arbeidsplicht' in de onbetaalde arbeid thuis;
- een geleidelijke, maar nog steeds zeer bescheiden, inschakeling van mannen in de onbetaalde arbeid thuis.

Ten gevolge van de sterke daling van het geboortecijfer is de hoeveelheid te verrichten onbetaalde arbeid in huis drastisch verminderd. Ook de verbeterde uitrusting van het huishouden en de woning

(stromend koud water en warm water, wc, aardgas, elektriciteit, douche of badkamer, wasmachine, stofzuiger, afwasmachine, ijskast, vrieskast) heeft arbeidsbesparende werking gehad. Maar aan de andere kant zijn de eisen die gemiddeld worden gesteld aan eten, drinken, verzorging, woning en woninginrichting ook drastisch toegenomen. Dienengevolge blijft de huishoudelijke arbeid zeer veel tijd en arbeid vergen. En nog steeds komen die tijd en arbeid hoofdzakelijk voor rekening van vrouwen.

Al die arbeid wordt in hoofdzaak voor de volgende *categorieën* verricht:

- zichzelf;
- de partner (meestal de echtgenoot);
- de eigen kinderen, stief- of pleegkinderen;
- de ouders of schoonouders;
- andere familieleden.

In dit korte bestek laat ik de beide laatste categorieën buiten beschouwing, omdat ze de afgelopen twintig jaar sterk aan betekenis hebben ingeboet. Niettemin moet worden bedacht dat er in onze maatschappij heel wat oudere vrouwen zijn die hun arbeidsleven hebben doorgebracht met het verrichten van onbetaalde arbeid voor de familie.

De eerste categorie vormt één van de grootste attracties van het voeren van een huishouden. De gang van zaken in huis zo inrichten dat je zelf tevreden en gelukkig bent, blijft een aantrekkelijke keuzemogelijkheid in menig vrouwenleven. Maar wie zal dat betalen?

De tweede categorie is in zoverre de belangrijkste, omdat hier de afnemer van de onbetaalde arbeid degene is die de onbetaald arbeidende haar levensonderhoud verstrekt. Op het moment dat de situatie ontstaat dat de vrouw of – algemeen gezegd – het huishoudende gezinslid de huishouding voor de partner gaat voeren, is tegenwoordig de verhouding tussen de twee vrijwel altijd uitstekend. Het vervelende is evenwel dat er op die uitstekende verhouding een zeer grote wissel wordt getrokken. Raakt de verhouding tussen de twee ten einde, dan wreekt zich het vrijwel totaal ontbreken van sociale zekerheid. Slechts weinig mannen kunnen zoveel alimentatie opbrengen dat de huishoudpartner daarvan kan leven na het uit elkaar gaan. Bovendien dreigt de alimentatieduur te worden beperkt. Met het toenemen van het percentage echtschei-

dingen wordt het ontbreken van adequate sociale zekerheid voor ex-gehuwde huisvrouwen een steeds groter probleem. Overigens is het de vraag of vroeger het moeten blijven verrichten van de huishouding voor en het moeten blijven delen van het bed met een niet langer bemin(nen)de echtgenoot niet een veel groter probleem was dan het ontberen van een rianere sociale uitkering dan bijstand tegenwoordig. Opofferingen, ontberingen, vernederingen, mishandelingen en/of verkrachtingen waren niet zelden het lot van de vrouw die niemand buiten het eigen gezin had om voor haar op te komen. De optie als bron van levensonderhoud het verrichten van diensten voor de partner te kiezen was, is en blijft voorlopig dus hachelijk.

De derde belangrijke categorie voor wie het huishouden wordt gedaan bestaat uit de kinderen. In dit geval is de term 'huishouding doen' wel wat mager-tjes. Kinderen zijn eerder produkten te noemen van het huishouden van man en vrouw dan afnemers van de huishoudelijke diensten van de vrouw. Het woord 'afnemers' impliceert immers – min of meer – betaling door die afnemers. En daarmee zijn we ook meteen bij de kern van het probleem van de onbetaalde arbeid aanbeland.

De Staat als weigerachtige debiteur

'Proletariërs' zijn zij die niets anders bezitten dan hun kroost (proles). Kinderen stonden in de negentiende eeuw – toen het woord 'proletariërs' voor het eerst werd gebruikt – kennelijk als *actiefpost* op de vermogensbalans van hun ouders. Omdat de revenuen die ouders ontleenden aan hun gezonde kinderen groter waren dan de bedragen die zij in gezonde kinderen investeerden, was ieder gezond kind per slot van rekening een positief vermogensbestanddeel van de ouders. Te beginnen met de initiatiefwet op de kinderarbeid van Sam van Houten in 1874 en te eindigen – voorlopig – met de invoering van de Algemene Arbeidsongeschiktheids Wet (AAW) per 1 oktober 1976 zijn in ruim een eeuw tijd de ouder wordende kinderen geleidelijk aan 'onteigend' ten behoeve van de Staat. Tot de eerste maatregelen na het opleggen van de verplichte 'investeringsperiode' van maar liefst twaalf jaren in een kind – hetgeen een begrijpelijk verlangen van de bevolking tot vermindering van dergelijke

twijfelachtige investeringen als reactie opriep – behoorde dan ook het verbod op abortus provocatus voor aborteur én vrouw (1886); in 1911 nog aangescherpt tot een feitelijk zo goed als onmogelijk maken én van abortus provocatus én van anticonceptie.

Met het oplopen van de belastingdruk, de steeds verdere verlenging van de feitelijke opleidingsperiode van kinderen/jongeren en ten slotte de invoering van de volksverzekeringen, zijn kinderen meer en meer een *investering* geworden voor de Staat, en steeds minder voor de ouders. De Staat financiert zijn eigen uitgaven en die voor de sociale zekerheid uit de belastingen en de sociale premies, dat wil zeggen: via het omslagstelsel. Ouders ontlenen niet langer (extra) inkomen en sociale zekerheid aan hun eigen kinderen, maar aan alle werkenden. De ouders investeren in hun kinderen, de Staat profiteert.

Opvallend is daarbij dat de Staat nagelaten heeft de ouders doeltreffend *tegemoet te komen*. Weliswaar zijn de scholen tot de leeftijd van zestien jaar gratis, maar de kinderbijslag is minimaal. Zo minimaal dat de belasting en premie die rusten op de kosten die, na de kinderbijslag en de gratis school, nog voor rekening van de ouders blijven en uit hun netto-inkomen moeten worden betaald, zelfs bij zeer lage inkomens de kinderbijslag overtreffen. De Staat legt dus naast de plicht om zwaar in de kinderen te investeren ook nog een zware last op in de vorm van belasting en premie op de netto-investeringen voor de kinderen.

De Staat als gulle crediteur

In tegenstelling tot de meeste andere landen in West-Europa heeft Nederland de tegemoetkomingen voor het gezin voornamelijk in de vorm van voordelen voor de *gehuwde man* gegoten.

Zolang 'trouwen-en-kinderen-krijgen' één begrip was, was een gehuwde vrouw vrijwel altijd huisvrouw. In de paragraaf Onbetaalde arbeid is uiteengezet dat huishouden nog altijd een arbeidsintensieve tak van bedrijvigheid is, maar vroeger meer dan nu. De kosten van levensonderhoud van één persoon extra in huis bedragen veel minder dan de waarde van de onbetaalde arbeid. Een gezonde huisvrouw is geen last, maar een baat. De fiscale

bevoordeling van de gehuwde man – die de bezetter in 1941 invoerde – was dus in strijd met de draagkrachttheorie en diende dan ook andere dan fiscale doeleinden, namelijk gezinspolitieke en bevolkingspolitieke.

In 1957 werd een begin gemaakt met een reeks nieuwe bevoorrechtingen van de gehuwde man. Hij kreeg een toeslag van $\pm 40\%$ op zijn AOW vergeleken met een ongehuwde, ook als zijn vrouw nog geen 65 jaar was, terwijl hij evenveel premie betaalde als een ongehuwde. Het jaar daarop kreeg, na zijn dood, zijn vrouw recht op AWW, als zij tenminste één kind had (gehad) of boven 45 jaar was (een paar jaar later verlaagd tot 40 jaar). Ook hier werden ongehuwden tot evenveel premie gedwongen als gehuwde mannen.

Langzamerhand kregen vrijwel alle werknemers recht op aanvullend ouderdomspensioen. Voor zover zij van het mannelijke geslacht en gehuwd waren, kregen hun vrouwen na hun dood, naast de AWW, recht op weduwenpensioen. Voor dat recht is nooit een cent premie opgebracht door de mannen, maar de premie kost wel een derde van de jaarlijkse pensioenpremiepot (in 1982: ± 6 miljard van in totaal ± 18 miljard gulden bedrijfs- en overheidspensioenpremies). Bij het huwelijk kreeg de man dus niet alleen een behoorlijk opgeleide 'hulpe' voor het bed en het huishouden, maar hij kreeg er ook een (tot 1973) steeds verder groeiende wekelijkse of maandelijks reeks tegemoetkomingen in de vorm van belastingvermindering voor hem en gratis rechten voor zijn vrouw bij cadeau. In plaats van te moeten betalen, kreeg hij permanent subsidie voor zijn 'baat'. Een ideale situatie voor gehuwde mannen.

Staatsdwang op de wijze van opvoeding

De Staat subsidieert de gehuwde vrouw/huisvrouw via haar man, de kinderen via de opleiding van de kinderen en de kinderbijslag aan de verzorgende ouder.

Veel belangrijker als tegemoetkoming aan het gezin met kinderen dan de kinderbijslag en het recht op gratis school tot 16 jaar is echter het gegeven dat de onbetaalde continu arbeid van de verzorgende ouder(s) *buiten de belasting- en premieheffing* blijft. Beslaan kinderbijslag en recht op gratis

school tezamen per kind van 4 tot 16 jaar minder dan zesduizend gulden per jaar, de belasting- en premiebesparing beloopt al gauw meer dan vijftienduizend gulden per kind beneden vier jaar per jaar. Om een kind betaalbaar te houden, zijn ouders wel gedwongen de tegemoetkoming van de belasting- en vrijstelling van de onbetaalde verzorgingsarbeid te aanvaarden, dus – in de praktijk – de kinderen zelf te verzorgen. Omdat het lastig is gedaan te krijgen dat de arbeidstijden van elk van de in deeltijd werkende ouders op elkaar worden afgestemd omdat een ander dan de gehuwde vrouw niet verzekerd is tegen het wegvallen van de andere ouder door de dood, is het doorgaans de gehuwde vrouw die het leeuwedeel van de onbetaalde verzorgingsarbeid op zich neemt. Daarmee offert zij haar eigen loopbaan in de betaalde arbeid op en maakt zich – dikwijls levenslang – afhankelijk van haar echtgenoot.

Terwijl eerst het feitelijk verbod op geboortenregeling, de gehoorzaamheidseis, de handelingsonbekwaamheid en een aantal arbeidsverboden de gehuwde vrouw afhankelijk van haar man maakten, is dat op het ogenblik zeer sterk de regelgeving betreffende de verzorging van de kinderen. Sinds 1971 is daar nog de vergemakkelijking van de echtscheiding bijgekomen. Deze heeft een aanzienlijke verzwakking van de positie van moeder en kind teweeg gebracht, voornamelijk omdat de rechter de man – die na het uit elkaar gaan de diensten van de vrouw derft – toestaat veel minder alimentatie te betalen dan het bedrag dat hij, toen het gezin nog bij elkaar was, voor vrouw en kinderen uitgaf. Binnenkort eindigt de duur van de alimentatie voor de vroegere echtgenote/-oot mogelijk al na twaalf jaar. Op een tijdstip dat de moeder nog vele intensieve opvoedjaren voor de boeg heeft, wordt de vader dan ontslagen van zelfs maar de bescheidenste bijdrage aan de kosten van die opvoedarbeid. Uiteraard dient dit 'Scheid U rijk' van wetgever en rechter tot de gehuwde man een duidelijk te onderkennen – zij het verzwegen – doel. Het mag dan ouderwets zijn de gehuwde vrouw expliciet de eis van gehoorzaamheid aan haar man op te leggen, het is nog steeds modern die gehoorzaamheid impliciet, zelfs met de grofste middelen, af te dwingen.

Inmiddels hebben de in de jaren 1970 tot en met 1972 tot stand gekomen perfecte geboortenrege-

lingsmiddelen en -methoden de vrouwen de keuze gegeven kinderloos te blijven en zelfs ongehuwd te blijven. De gedeeltelijke fiscale verzelfstandiging van de gehuwde vrouw met ingang van 1973 heeft de vrouw de keuzemogelijkheid gegeven arbeid te (blijven) verrichten in haar huwelijk, mits zij afzag van het krijgen van kinderen. De nieuwe keuzemogelijkheden werden – blijkens de cijfers – intensief benut.

Aan de andere kant werd met ingang van 1984 ('Tweeverdieners 2') de reeds lang bestaande mogelijkheid van combinatie van betaalde arbeid in volledige werktijd door beide ouders en het hebben van één of meer jonge kinderen ongedaan gemaakt door het schrappen van de fiscale tegemoetkoming voor (verdienende) ongehuwde ouders van jonge kinderen in geval van samenwonen. Hierdoor betekent de komst van een kind nu een vrijwel onontkoombare catastrofe voor verdienende ouders. Of de samenleving moet worden verbroken, of een deel van de betaalde arbeid van het ouderpaar moet worden opgegeven. De oorzaak hiervan is de dubbele belasting- en premiedruk, die de allocatie van arbeid grondig verstoort.

Betaalde en onbetaalde arbeid

Op betaalde arbeid rust belasting- en premiedruk. Wie in de betaalde arbeid anderen inschakelt om zich te doen vervangen, mag de beloning van die anderen, inclusief belasting, premies en andere kosten en lasten, van de eigen winst aftrekken. Zodoende rust er steeds slechts één keer belasting- en premiedruk op betaalde arbeid. De beloning van betaalde arbeid brengt de 'allocatie van de productiefactor arbeid' tot stand: iedereen gaat de meest opleverende arbeid verrichten die te krijgen is en waartoe hij/zij is opgeleid en in staat is. Betaalde arbeid die minder oplevert, wordt afgestoten naar minder gekwalificeerde arbeidskrachten. Zolang er uitsluitend van onbetaalde arbeid sprake is, gebeurt ongeveer hetzelfde. Slecht opgeleide en/of minder ervaren mensen krijgen het eenvoudiger werk toegeschoven, terwijl beter opgeleiden en/of meer ervarenen zich de gecompliceerdere werkzaamheden voorbehouden.

Maar zodra in een land met een meer dan geringe belasting- en premiedruk wit betaalde arbeid en

zwarte of onbetaalde arbeid met elkaar concurreren, wordt de wit betaalde arbeid eruit gedwongen. 'Bad money always drives out good money' kan, wat arbeid in maatschappijen met een substantiële belasting- en premiedruk betreft, worden gewijzigd in 'Unpaid labour and black labour always drive out normally paid labour'.

Het mechanisme is als volgt. Wat een betaalde arbeidskracht de werkgever kost, noemen we 100% en de gemiddelde belasting- en premiedruk $x\%$. Blijft over netto $100\% - x\%$. Wat aan wit betaalde vervanging in de privé-sfeer wordt besteed (restaurant, wasserij, nieuwe kleren en betaalde reparatie in plaats van zelf repareren, hulp in de huishouding, timmerman, loodgieter, schilder, witter en behanger), moet wederom een belasting- en premiedruk van $x\%$ dragen. Blijft over netto voor de wit betaalde vervangers $(100\% - x\%)^2$.

Bij verschillende hoogten van x blijven de volgende percentages over voor de nettobeloning van wit betaalde vervangers:

$x = 25$	rest netto: 56,25
30	49
35	42,25
40	36
45	30,25
50	25
55	20,25
60	16

Komt daar nog een BTW-druk van 19% bovenop, dan wordt de formule $(100\% - x)^2(100\% - 19\%)$ en blijven de volgende percentages over:

$x = 25$	rest netto: 45,56
30	39,69
35	34,22
40	29,16
45	24,5
50	20,25
55	16,4
60	12,96

De dubbele belasting- en premiedruk heeft bij het geleidelijk oplopen van die druk sinds de jaren dertig langzamerhand vrijwel al het witte huishoudelijke personeel doen verdwijnen. Ten slotte heeft de druk in de jaren zeventig een zodanige hoogte bereikt dat de concurrentievervalsing van de *drievoudige druk* zelfs incidenteel voorkomende

'witte' werkzaamheden, zoals die van een timmerman, schilder, witter, behanger en tuinman is gaan verdrijven.

De recessie in de jaren tachtig garandeert op het ogenblik een overvloed van goed opgeleide en zeer ervaren 'zwarte' arbeidskrachten voor de werkzaamheden in huis. Dit is gunstig voor de allocatie van de produktiefactor arbeid, maar ongunstig voor de moraal. Want wie een ander werkzaamheden laat verrichten in zijn/haar huis of op meer dan twee dagen per week huishoudelijk werk laat verrichten, is inhoudingsplichtig voor de loonbelasting en de werknemerspremies en premieplichtig voor de werkgeverspremies. Wie 'zwart' voor zich laat werken – met uitzondering van huishoudelijk werk op ten hoogste twee dagen per week – is strafbaar.

Het is strijdig met de grondbeginselen van de rechtsstaat dat, toen de overheid, in haar rol als subsidiegeefster van de instellingen voor gezinsverzorging, voor de plicht stond ook alle lasten en premies over de beloning van de gezinsverzorgsters te subsidiëren, zij zich van deze last heeft bevrijd door voor de alpha-hulpen de werkgevers te ontslaan van hun werkgeversverplichtingen. Deze handelwijze is des te meer te veroordelen, omdat diezelfde overheid vervolgens de alpha-hulpen najaagt om van hen – of hun man – de noch afgedragen noch gesubsidieerde belasting en premies van de beloning (die het netto-minimumloon over de gewerkte uren niet overtreft) af te troggelen.

De dubbele en drievoudige belasting- en premiedruk heeft bij het geleidelijk toenemen ervan dus tot een kapot drukken van de commerciële dienstverlening en ten slotte tot een algemene *verloedering* geleid. Zelfs de overheid zelf heeft zich gretig in de totale verloedering gestort. Het ergste gevolg van de grote hoogte van de dubbele en drievoudige belastingdruk is het opsluiten van jonge moeders in de onbetaalde arbeid. De Grondwet garandeert een ieder – zij het pas met ingang van februari 1988 – vrije keuze van arbeid. De vrije keuze van arbeid is een illusie, zolang de Staat sommige soorten arbeid onbelast en premievrij laat, andere soorten niet.

Het verleggen van de geldstromen

Op het ogenblik vormt het berekenen van de af te dragen premies en loonbelasting, inclusief het be-

knibbelen daarop en het verhinderen van het beknibbelen daarop, één van de meest arbeidsintensieve bedrijvigheden in ons land. Een ander van de meeste arbeidsintensieve bedrijvigheden is het (her)berekenen van de hoogte van de verschillende soorten uitkeringen voor alle uitkeringsgerechtigden. Beide soorten bedrijvigheden geschieden in onze maatschappij wel als betaalde arbeid, maar zijn daarom nog niet aan te merken als nuttig. Als een huismoeder zich iedere dag gedurende enige uren bezig zou houden met het herverdelen en opnieuw rangschikken van al rondgedeeld voedsel, met als gevolg dat de gezinsleden niet veel anders doen dan met Argusogen naar eigen en andermans bordjes staren, zou iedereen de huismoeder en haar gezin niet als nuttig bezig beschouwen. Er lijkt me weinig grond te bestaan het heen- en terugsturen van bergen paperassen wel als nuttige arbeid aan te merken.

Daarentegen is veel onbetaalde arbeid duidelijk zeer nuttig. Het bereiden van maaltijden en het doen van de afwas, het wassen, strijken en repareren van kleren en het schoonhouden van het huis zijn nuttige bezigheden. Toepassing van het *profijtbeginsel* leidt tot een grote verlichting van de overheidsfinanciën. Wie van een huishoudend gezinlid profiteert, betaalt voortaan zelf haar/zijn levensonderhoud. De tientallen miljarden guldens per jaar verslindende tegemoetkomingen voor de gehuwde man/kostwinner kunnen dan worden afgeschaft. Kinderen zijn investeringen ten behoeve van de gemeenschap. Toepassing van het profijtbeginsel leidt tot financiering door de Staat van (althans) de basiskosten van het levensonderhoud plus de kosten van de arbeid voor de (meest elementaire) verzorging van de kinderen. De directe financiering door de Staat van de kosten van levensonderhoud en verzorging van kinderen betekent een verregaande vereenvoudiging, voorkomt verspilling en is goedkoper, efficiënter en rechtvaardiger dan het huidige samenraapsel van tegemoetkomingen voor het gezin, die voornamelijk via de gehuwde man/kostwinner lopen.

Uiteraard is deze verlegging van de inkomststromen voor de Staat en voor de sociale zekerheid volstrekt utopisch. De nutteloze betaalde arbeidsplaatsen worden grotendeels door mannen bezet en, voor zover het de beter betaalde arbeidsplaat-

sen betreft, zelfs uitsluitend door mannen. Ook de mogelijkheden zelf rijk te worden door deel te nemen in bedrijven die het betalen van belasting (en premies), ondanks grote feitelijke winsten, weten te vermijden, worden voornamelijk door mannen benut. Mannen hebben de macht. Het is dan ook een illusie te denken dat de bronnen van de financiën van de Staat en de sociale zekerheid rechtstreeks kunnen worden aangeboord op de plaatsen waar zij zich bevinden: bij de particuliere bedrijven en de overheidsbedrijven.

Theorie en praktijk

De in de vorige paragraaf geschetste zwartgalligheid is in niet geringe mate ingegeven door de confrontatie met de gedurige botsingen van 'wensen' en 'werkelijkheid' in de politiek. In theorie wordt de 'tweeverdieners'-belastingwetgeving tot stand gebracht en ingevoerd vanwege de wens van de regering en de meerderheid van de Tweede Kamer de koopkracht van de minima te handhaven. Maar in de praktijk blijken na afloop van de 'tweeverdieners'-operatie de opbrengsten van de extra belasting van 'tweeverdieners' in hun geheel te zijn besteed aan belastingverlichting voor *alleenverdieners*.

In theorie staan vrijwel alle politieke partijen belastingheffing naar draagkracht voor. In werkelijkheid worden vrouwen, die vanwege de aanwezigheid van (jonge) kinderen én voor de noodzaak staan zelf ook geld binnen te brengen én voor de onmogelijkheid staan naast alle onbetaalde arbeid in huis ook nog een normale werkweek aan betaalde arbeid te spenderen, geconfronteerd met 'tweeverdieners'-regelingen die – in strijd met belastingtheorieën en politieke prioriteiten – *laag beloonde arbeid* van 'tweede' verdieners óf *daadwerkelijk frustreren óf op papier schrappen*. Voorbeeld van het laatste is de vervanging van de 'meewerkwinstregeling' voor de in het bedrijf van de man meewerkende echtgenote door de 'meewerkaf-trekregeling', waarbij de waarde van de arbeid van de vrouw niet langer gekwantificeerd wordt, maar nog slechts is terug te vinden als een percentuele aftrek op de winst van de man.

In theorie staan vrijwel alle politieke partijen vereenvoudigingen in de belasting- en premiehef-

ving voor. Maar in de praktijk betekenen vereenvoudigingen verlies aan arbeidsplaatsen. Dus stemmen de grote fracties in de Tweede Kamer voor steeds meer en steeds moeilijker complicaties. Een simpele en overzichtelijke vereenvoudiging als de invoering van kortingsbedragen ter vervanging van de bestaande belastingvrije sommen – met handhaving van de huidige druk voor bijvoorbeeld de belastingplichtigen in de algemene tariefgroep – wordt al tien jaar lang door de regering en de grote politieke partijen *tegengewaterkt*; de laatste vijf jaar onder aanvoering van steeds koddiger smoezen en steeds doorzichtiger leugens.¹

In theorie staan de drie grote partijen – ter gedeeltelijke compensatie van de immense verschillen in belasting- en premiedruk tussen betaalde en onbetaalde arbeid – aftrek van werkelijk gemaakte kosten van kinderopvang tot een bepaald maximum voor. In de praktijk worden de fiscale tegemoetkomingen voor ongehuwd samenwonende ouders van jonge kinderen geheel geschrapt, stemmen de fracties van de regeringspartijen tegen integrale aftrek van kinderopvangkosten en wordt een uiterst gecompliceerde forfaitaire 'aanvullende arbeidstoelage' ingevoerd voor beide in de algemene tariefgroep ingedeelde ouders, hoewel deze toeslag veel te hoog is ingeval in het geheel geen kosten worden gemaakt en niet meer dan een druppel op een gloeiende plaat ingeval doorsneekosten voor de opvang van jonge kinderen worden gemaakt.

In theorie doet de draagkrachtgedachte opgeld. Maar in de praktijk wordt met de zeer grote *draagkrachtvermindering* die het hebben van kinderen tweeweg brengt, in de belasting- en premieheffing van (in of buiten echt) samenwonende ouders niet op reële wijze rekening gehouden, terwijl de draagkrachtvermeerdering ten gevolge van het hebben van een huishoudend gezinslid wordt beloond met een aanzienlijke belastingverlichting in de vorm van de zogenaamde alleenverdienertoelage (sinds 1984).

In theorie is een seksneutrale belastingheffing ingevoerd in 1984. Maar in de praktijk zijn extra belemmeringen opgeworpen voor vrouwen met kinderen en/of om een eigen arbeidsinkomen te verwerven. In theorie bestaat er een vrije keuze van arbeid. Maar in de praktijk *dwingen* de overheidsregelen vrouwen hun levensonderhoud en dat van

hun kinderen te verdienen in het huishouden en het bed van hun/een man. Het perspectief van de bijstand is voldoende om feitelijk de gehoorzaamheid af te dwingen die theoretisch in 1957 is geschrapt.

Noot

1. H. Snijders-Borst, 'Het Oostenrijkse stelsel en de mannenmafia', *Nederlands Juristenblad*, 19 april 1986, p. 494-496.